

Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku, vyd. Martin NODL – Martin WIHODA, Matice moravská, Brno 2008 (= Edice Země a kultura ve střední Evropě 8)

352 s., ISBN 978-80-86488-48-6

Sborník ze stejnojmenné konference, konané 31. května až 1. června 2007 v Brně, se snaží prozkoumat a představit různé formy řešení konfliktů ve středověké společnosti. Kniha je z drtivé většiny složena z příspěvků medievistů mladší a střední generace. Přestože titul zní „rituál smíření“, jde o něj pouze v malém počtu textů. Mnohem výstižnější je podtitul knihy „konflikt a jeho řešení ve středověku“, jímž se skutečně většina studií zabývá. Míjení názvu konference resp. sborníku s jednotlivými příspěvky přičítáme okouzlení pojmem rituál, jenž se opakovaně objevuje (nejen zde) v různých více i méně srozumitelných kontextech a jehož největší nevýhodou pro historiky je nesdílený význam, který v důsledku spíše mate, než aby se stal nástrojem porozumění minulosti. Konflikt ve společnosti je téma dostatečně obecné a prameny jich historikům nabízejí celou řadu. Záběr textů v referovaném výboru je poměrně široký, a to jak geograficky (od Vikingů až po Uhry, resp. pařížskou univerzitu), tak i časově (od raného středověku po 16. století). Většina textů se soustřeďuje na konflikty a spory odehrávající se v zemích Koruny české ve vrcholném a pozdním středověku. Obecnou tendencí v tomto výboru je (místy až) mikrohistorický přístup k jednotlivým konfliktům a jejich řešení. Převažujícím pojetím rituálu ve středověku, společným většině autorů, je koncept Gerda Althoffa vycházející z představy, že středověcí lidé sdíleli porozumění různým formám mnohovýznamového jednání a vykládali jej jednotně. V tomto ohledu jsou nejlákavější symbolické a veřejné formy smířovacích aktů: kajná procesí bosých mužů a dobrovolná poddání naplňují představu úspěšného a srozumitelného rituálu. Symbolická konání zakončující tyto spory se liší v závislosti na konkrétních podmínkách a účastnících, nicméně základní podoba spočívající ve veřejně demonstrování ochotě přistoupit na smír, společné hostině či účasti na mši, polibku míru nebo přísaze jsou v principu podobné.

Kniha je rozdělena na pět velkých oddílů chronologicky: raný, vrcholný a pozdní středověk, navíc jsou vyděleny konflikty ve specifických prostředích, ve městě a na církevní a univerzitní

půdě. Velká část zkoumaných konfliktů se odehrává uvnitř šlechtické společnosti, mezi šlechtou a měšťany (D. Janiš) nebo panovníkem (S. Bárta, M. Mikuláš). Další zajímavé téma představují formy veřejné komunikace a snaha ovlivnit veřejné mínění, resp. jej získat na svou stranu skrze očernění protivníka před publikem (šlechtou, panovníckým dvorem), jehož názor hrál, především v době nalézání práva, rozhodující úlohu v právním řešení sporů (M. Čapský). Zdrojem konfliktu se ve středověké společnosti stávala rovněž otázka přednosti (R. Novotný). V mnohých z těchto sporů je na místě zdůraznit roli duchovních osob coby mediátorů řešení konfliktů (D. Suchánek).

Začasté mohou konkrétní spory sloužit jako obecně platné příklady pro emancipaci městského stavu (Hlohov, P. Kozák) nebo šlechty (přemyslovské Čechy, Slezsko, Opavsko, P. Bar). Konflikty rovněž provázejí existenci církevních organizací, jednotlivých klášterů (R. Lomičková), stejně tak se objevují neshody v rámci řádů (J. Mitáček). Obvyklým důvodem ke sporu je snaha prosadit své prerogativy (arcibiskup a kancléř na univerzitě, M. Nodl, J. Ševčík; panovník tváří v tvář zemským elitám, D. Malaták). Užitečným studijním materiálem konfliktů a jejich formalizovaného řešení jsou spory uvnitř vládnoucích dynastií, např. Přemyslovců (M. Wihoda) nebo Arpádovců (D. Zupka).

Sborník *Rituál smíření* jako celek lze ocenit pro poměrně sevřené příspěvky pojednávající o podobných, i když časově i prostředím vzdálených případech, jež umožňují mnohé zobecňující závěry o podobách řešení konfliktů ve středověké společnosti. Různé formy řešení sporů měly společný cíl: do budoucna zajistit trvání a platnost uzavřeného smíru.

VÁCLAV ŽŮREK

Odorik z Pordenone: Z Benátek do Pekingu a zpět. Setkávání na cestách starého světa ve 13.–14. století, vyd. Petr SOMMER – Vladimír LIŠČÁK, CMS, Filosofia, Praha 2008 (= Colloquia mediaevalia Pragensia 10)

296 s., ISBN 978-80-7007-274-5

Sborník z konference, jež proběhla 13.–14. listopadu 2006 na Západočeské univerzitě v Plzni, splácí velký dluh, který měla česká historiografie vůči jedné z klíčových postav středověkého cesto-

vání. A to nejenom proto, že Odorik z Pordenone († 1331) měl údajně české kořeny. Téma cestování ve středověku, potažmo cestování jako takové, nezná už jenom z prosté definice žádné geografické ani etnické hranice. Tomu také odpovídá skladba příspěvků v tomto sborníku, jejichž autoři pocházejí z šesti zemí. Postava františkánského misionáře také nabízí jedinečnou příležitost pro interdisciplinární výzkum, což témata jednotlivých příspěvků potvrzují. Škála vědních oborů se zde táhne od historie přes orientalistiku, etnologii, dějiny náboženství, dějiny umění až po archeologii.

Podobně jako Odorikovy cesty pomáhaly tehdejší Evropě otevírat okna na Východ, tak jeho odkaz nutí medievistiku zabývat se těmito končinami, které často, s jistou důvkou eurocentrismu, zanedbává. Z tohoto důvodu nás také seznamuje úvodní studie Vladimíra Liščáka se základními fakty, které se dosavadní historiografii podařilo o Odorikovi shromáždit. Otevírá několik zásadních témat, jež se k tomuto cestovateli vážou: otázka jeho možného českého původu, cesta a pobyt v Číně v letech 1414/18–1430, geneze Odorikova svatořečení a konečně i letmý nástin redakce a edice jeho cestopisu. Následující příspěvek Giulia Cesare Testy nás seznamuje s dosavadní recepcí Odorikova cestopisu jako historického pramene. Tato bilance není pro blahoslaveného minoritu doposud příliš lichotivá: zejména anglosaská, ale i moderní italská historiografie se do nedávné doby dívala na jeho *Itinerarium* jako na snůšku nadsázek a kuriozit. Zcela jednoznačně se tu nabízí srovnání s Odorikovým současníkem Janem Mandevillo. Podobně jako u jeho fiktivního cestopisu dochází v poslední době ke korekci radikálně kritických odsudků – u Odorika je to zásluhou především orientalistů, kteří dokázali najít k některým jeho *mirabiliím* paralely v čínských reáliích pozdního středověku. Druhá studie V. Liščáka blíže mapuje itinerář Odorikova putování po Asii – na jednu stranu svým způsobem podává výklad popisovaných orientálních podivuhodností, na druhou stranu se soustřeďuje na přínos jeho cestopisu pro pozdně středověkou kartografii (údaje Odorikova popisu sloužily jako podklad pro známý *Katalánský atlas*). Blok příspěvků týkajících se konkrétně Odorikovy osoby uzavírá krátká studie Jiřího Šímy, podávající přehled recepce tohoto misionáře a jeho díla současnou mongolskou historiografií. Krátký exkurs do historie velkých chánů a jejich expanze na přelomu 13.–14. století (doprovázený užitečnou tabulkou) zde slouží jako po-

zadí mongolských dějinných reálií pro Odorikovu cestu. Doplněním tohoto přehledu se pak stává relace Lygžimy Chaloupkové o oslavách 800. výročí založení nezávislého mongolského státu, zařazená na samotném konci celého sborníku.

Analýza Marignolova popisu asijské cesty od Kateřiny Kubínové otevírá citlivou problematiku interpretace středověkých cestopisů. Odorika z Pordenone i Jana Marignolu spojovalo husté předivo vazeb, navíc známý kronikář Karla IV., který rovněž podnikl cestu do Číny a Indie v letech 1338–1352, při redakci své světové kroniky čerpal ze spisu svého františkánského předchůdce. Četné paralely k tomuto žánru nabízí samozřejmě již zmíněný Jan Mandeville, jehož českým překladem a zejména souborem ilustrací se zabývá studie Mileny Bartlové. Poněkud detailnější přístup ke konkrétním pasážím z Odorikova itineráře pak použili dva francouzští orientalisté. Zatímco Claude Guillot rozvádí misionářův stručný popis ostrovů v jihovýchodní Asii krátkým exkursem do středověkých dějin tohoto regionu, Ludvik Kalus provedl podobnou sondu, tentokrát do čínského přístavního města Čchüan-čou (*Zayton*). Dějiny náboženství jsou ve sborníku zastoupeny dvěma příspěvky. Bernd Roling rozebírá pohled na převtělování duší v asijských náboženstvích v cestopisech latinské a arabské provenience, mezi nimiž zaujímá právě Odorikova relace klíčové místo, Jana Rozehnalová pak podává základní přehled obecnější recepce asijských náboženství u misionářů 13. a 14. století. Její referát (s některými metodologickými návody) je přínosný zejména pro rekonstrukci pohledu středověkého cestovatele, jenž ve svém popisu musel oscilovat mezi tradičními středověkými výklady „pohanství“ a vlastní zkušeností.

Další referáty se pak osobností Odorika z Pordenone a jeho cesty zabývají jen okrajově či nepřímo. Roman Zaoral ve své bilanci obchodních styků mezi Čechami a Benátkami ve 13. století např. podává obraz ekonomické a politické expanze Přemysla Otakara II. do severovýchodní Itálie. Ta mimo jiné vedla i k přítomnosti českých vojsk v tomto prostoru (a tím pádem k „české stopě“ Odorikova původu). Možnostem blízko-východní politiky téhož panovníka se věnuje příspěvek Petra Charváta, studie Petra Hlaváčka se pak na základě vyprávěcích a literárních pramenů pokouší definovat ideové zakotvení Českého království ve středověké křesťanské Evropě ve 13. a 14. století. Obecného rázu je rovněž studie Ivo Budila o vzájemném poměru mocenských sil

mezi evropským a asijským kontinentem, propojeným mongolskou expanzí na přelomu 13. a 14. století, jež slouží jako „geopolitický“ nárys pozadí Odorikovy doby. Do této série obecnějších příspěvků se také řadí vyčerpávající přehled o recepci indické kultury a Indie jako takové v české literatuře od Petra Holmana. Ačkoli má své těžiště v cestopisech pozdního středověku, zabíhá i hluboko do dnešní doby a vrcholí přehledem indologických bádání v českých zemích.

Celkově se sborník vyznačuje barvitostí příspěvků, badatelských přístupů a disciplinárních hledisek, z nichž je možno odkaz Odorika z Pordenone a jeho vkladu pro kontakt evropské a asijské kultury postihnout. Z této přednosti se však leckdy může lehce stát slabina, jíž se bohužel zcela nevyhnul tento jinak výjimečný výběr studií. U mnoha příspěvků lze jen velmi stěží vystopovat spojitost s furlánským misionářem, a odpovídá jim tak spíše podtitul celého svazku „Setkávání na cestách starého světa“. Platí to zejména pro studie zmíněné v předchozím odstavci, včetně dvou článků o výskytu a vývozu skla ve středověkých Čechách (E. Černá a J. Podliska, M. Janovičková a H. Sedláčková). Paralelní kladení jednotlivých referátů ubírá navíc celému sborníku vnitřní provázanost; aniž by si navzájem odporovaly nebo se výrazně překrývaly, mnohé referáty pojednávají o stejných fenoménech v celém svazku jaksi „nekomunikují“. Tomuto nedostatku by se přitom dalo částečně zabránit odlišným řazením příspěvků do tematických bloků.

Navzdory těmto stínům vrhá sborník *Odorik z Pordenone* silné světlo do české medieistiky. Na mnohé studie se dá jistě s pomocí interdisciplinárních nástrojů úspěšně navázat. Dalším bodem „odorikovského“ bádání by se tak mohl stát nový překlad jeho cestopisu, po němž mnozí ve svých příspěvcích nepřímou volají.

JAROSLAV SVÁTEK

Joachim von Fiore, Psalterium decem cordarum, ed. Kurt-Victor SELGE, Hahnsche Buchhandlung, Hannover 2009 (= MGH Quellen zur Geistesgeschichte des Mittelalters XX) CCXCVII + 468 s., ISBN 978-3-7752-1020-1

Kritická edice hlavních děl Jáchyma z Fiore je již dlouhou dobu desideratem světové medieistiky. Díky úsilí několika předních odborníků (Robert E. Lerner, Alexander Patschovsky, Gian Luca Potestà, Roberto Rusconi a Kurt-Victor Selge) se tato mezera začíná zaplňovat, k čemuž napomáhá i od roku 1990 fungující mezinárodní komise, institucionálně zaštitěná římským Instituto Italiano per il Medioevo a mnichovskými Monumenta germaniae Historica. Tři hlavní díla kalabrijského opata, tedy *Psalterium decem cordarum*, *Concordia Novi et Veteris Testamenti* a *Expositio in Apocalypsim*, jsou zamýšlena k vydání nejprve v řadě Quellen zur Geistesgeschichte des Mittelalters MGH, následně pak v Instituto Italiano per il Medioevo. Další z děl Jáchyma z Fiore pak mají vyjít pouze v rámci edičních řad římského Institutu.

Spis *Psalterium decem cordarum* (Žaltář o deseti strunách), dokončený zřejmě v roce 1187, označil sám Jáchym za své třetí dílo a věnoval ho tématu Ducha svatého. Ke svému obsáhlému spisu se do konce života vracel a upravoval text vkládaním komentářů, vsuvek a doplňků. Podnětem k sepsání Žaltáře, v němž se Jáchym vyjádřil k důležitým otázkám teologie 12. století, zejména pak k pojetí dogmatu o sv. Trojici a inkarnaci, bylo vidění, ve kterém nahlédl duchovním okem geometrické připodobnění desetistrunného nástroje (psaltérium) krále Davida, jemuž bylo připisováno autorství knihy žalmů, a sv. Trojice. Uvedené geometrické paralele je věnována první kniha spisu, *De contemplatione Trinitatis*. Kniha druhá, *De numero Psalorum et de perfectione vel significatione ipsius numeri*, pak pojednává o počtu 150 žalmů a o jejich vnitřní aritmetice, která v sobě zahrnovala trojiční teologii dějin. Nejkratší třetí kniha, *De Institutione psallentium*, obsahující pouze jednu kapitolu, byla věnována způsobu zpěvu žalmů a jejich významu pro modlícího se. Editor díla vyslovil oprávněnou tezi, že se zde jedná (alespoň zčásti) o domněle ztracený a čtvrtým lateránským